

ADVIES

Aan : Harry ter Beke / gemeente Berkelland
Behandeld door : Roy Oostendorp / adviseur erfgoed
Datum : 18 december 2013
Ons kenmerk : S2013-000371
Onderwerp : Beleef de Berkel III, deelprojecten Eibergen,
advies cultuurhistorie (excl. Archeologie)

Adviesvraag

De gemeente Berkelland wil vorm geven aan het vervolg van "Beleef de Berkel" en "Eibergen in Verband" door middel van Beleef de Berkel III. Adviesbureau Sacon heeft hiervoor een eerste aanzet gemaakt met de deelprojecten in Borculo en Eibergen. Dit concept vormt de basis voor de verdere uitwerking. De gemeente Berkelland verzoekt de ODA om advies uit brengen over de aspecten, archeologie, bodem, cultuurhistorie, geluid en mileuzonering. In dit advies wordt ingegaan op het aspect cultuurhistorie voor de deelprojecten in Eibergen.

Aanleiding

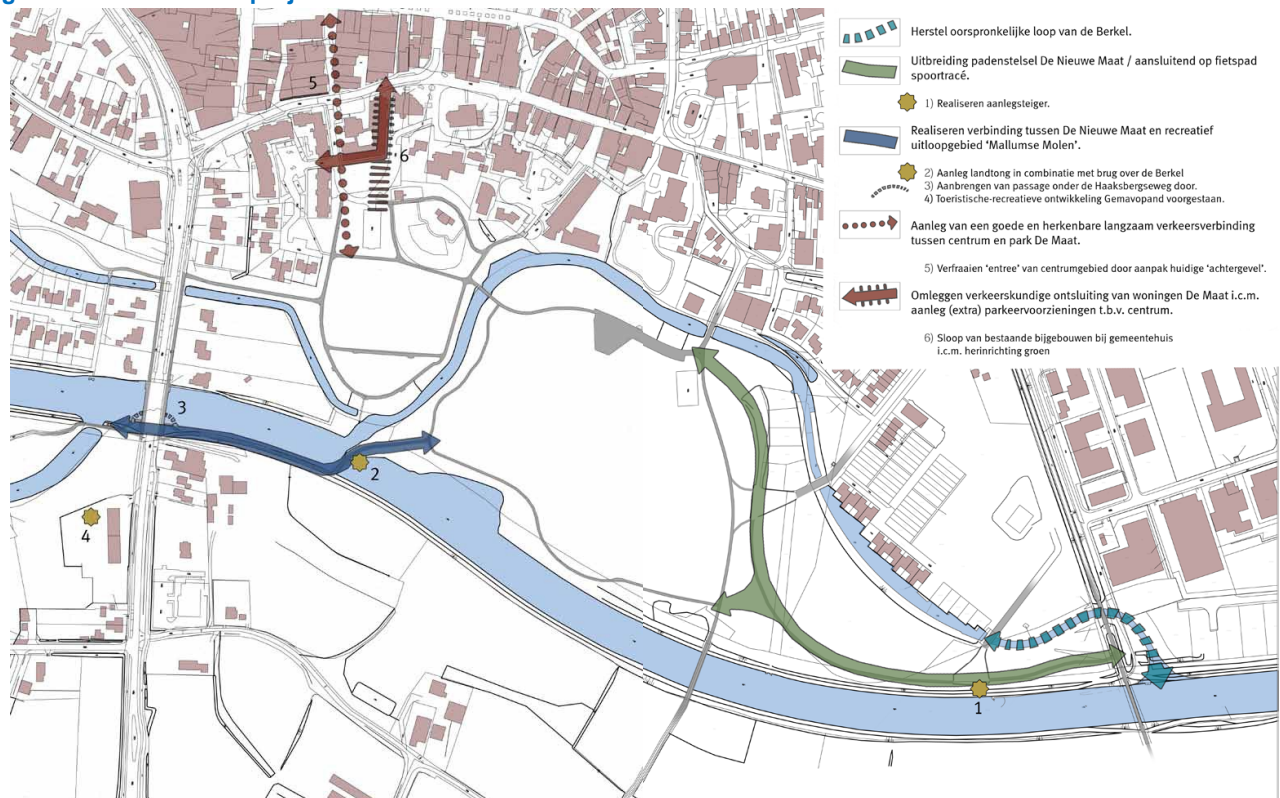
Vanuit de integrale ontwikkelingsvisie voor de Berkel (Stichting 3e Berkelcompagnie, 2004) zijn recreatieve plannen en initiatieven in, op en langs de Berkel samengebracht en afgestemd. Streven is om de gehele Berkel van bron tot monding tot een aantrekkelijk toeristisch product te maken. Deze visie inspireert om de potenties voor de Berkel actief op te pakken. De aanwezige contrasten tussen natuur, cultuur en beleving en de potenties voor verbetering van natuur, cultuurhistorie en toerisme worden uitgewerkt in plannen. De nadruk ligt op het beleefbaar maken van de authenticiteit van de omgeving. De Berkelgemeenten, de waterschappen, de provincie en de Kreisen werken waar mogelijk samen in het (toeristisch-recreatieve) beleid.

De uitgangspunten (3e Berkelcompagnie) samengevat:

- De Berkel als samenhangend geheel zichtbaar
- Vertel het verhaal van de Berkel
- Vooral de parels aan het snoer versterken
- Maak een beleefbare mix van natuur, cultuurhistorie en toerisme door fietsen/kanovaren en wandelen langs de Berkel.

Dit advies zal voornamelijk ingaan op de paragrafen 2.4 'Projecten 2012-2015', 2.6 'Projectenoverzicht Eibergen' en 3.2 Projectenverbeelding Eibergen

Figuur 1: overzicht deelprojecten

Adviesvraag

De Eibergse deelprojecten zijn:

1. Aanlegsteiger (+ uitbreiden paden, herstel beekloop en herstel spoorbrug)
2. aanleg landtong met brug over de Berkel (Verbinding Nieuwe Maat met Mallumse Molen)
3. Aanleg vlonder onder de N18 (Verbinding Nieuwe Maat met Mallumse Molen)
4. Herontwikkeling Gemavo (Verbinding Nieuwe Maat met Mallumse Molen)
5. Verfraaien entree door aanpak achtergevel (verbinding winkelgebied met parkgebied)
6. Sloop gemeentekantoor en herinrichting villatuin (+ parkeren en ontsluiten)

Cultuurhistorie

Beoordelingskader

Bij ruimtelijke ontwikkelingen is het inmiddels verplicht, naast de archeologische waarden ook de cultuurhistorische waarden in beeld te brengen. De gemeente moet laten zien wat met deze waarden wordt gedaan. Deze waarden kunnen ook gebruikt worden voor het verantwoord inpassen van cultuurhistorie in de ruimtelijke ontwikkeling. Het biedt daarmee een hulpmiddel om ruimtelijke ordening en cultuurhistorie op elkaar af te stemmen en mogelijk zelfs te versterken.

Overwegingen

Beleef de Berkel III is al in hoge mate gestoelt op het (her)beleven van cultuurhistorische waarden van het plangebied aan en rondom de Berkel. Er is al veel uitgevoerd, maar in deze fase wordt voor Eibergen duidelijk een koppeling gemaakt tussen het water van de Berkel en het (wat verder gelegen) (winkel)centrum.

Eibergen dankt haar bestaan aan de aanwezigheid van de Berkel. In de loop der eeuwen is de functie van de rivier veranderd. Naast afwateringsmogelijkheid werd de Berkel ook gebruikt voor (vracht)vervoer, de textielindustrie en de leerindustrie. Vanaf de jaren 60 van de 20ste eeuw alleen nog als afwateringsrivier.

Door het opnieuw vasthouden van water in het gebied te koppelen met recreatief medegebruik, krijgt de rivier een gedeeltelijk nieuwe functie. Eibergen, maar ook meerdere plaatsen aan de Berkel hebben daar al goed gebruik van gemaakt en bouwen dit nu verder uit.

EIBERGEN.

Figuur 2: situatie ca. 1850

Waardering deelprojecten

1. Aanlegsteiger (+ uitbreiden paden, herstel beekloop en herstel spoorbrug)

Voor de bouw van een aanlegsteiger voor recreatief gebruik zijn inmiddels meerdere voorbeelden in Berkelland gerealiseerd. Uitgangspunt voor het ontwerp is steeds sober, doelmatig en functioneel en met passende materialen. De plaats van de nieuwe steiger ligt op een plek waar meerdere wijkstraten samenkomen.

Het uitbreiden van de padenstructuur voor langzaam verkeer past bij de bestaande structuur op het wandelgebied de Nieuwe Maat. In uitvoering zou deze daarop moeten aansluiten en afwijkend uitgevoerd moeten zijn van de wijkstraten.

Het herstel van de beekloop is zeer wenselijk. Niet alleen voor de beleving van de Berkel in de woonwijk, maar ook de koppeling van de functie van het water voor de voormalige industrie en met de spoorbrug. De brug krijgt hiermee ook haar functie en haar bestaansrecht terug. Het versterkt in hoge mate de industriële geschiedenis van het gebied en maakt het begrijpbaar.

In het gebied bevinden zich meerdere karakteristieke of monumentale gebouwen of objecten. Op het voormalige fabrieksterrein staan meerdere karakteristieke gebouwen die de relatie vormen tussen het voormalige gebruik en de nieuwe invulling als woonwijk.

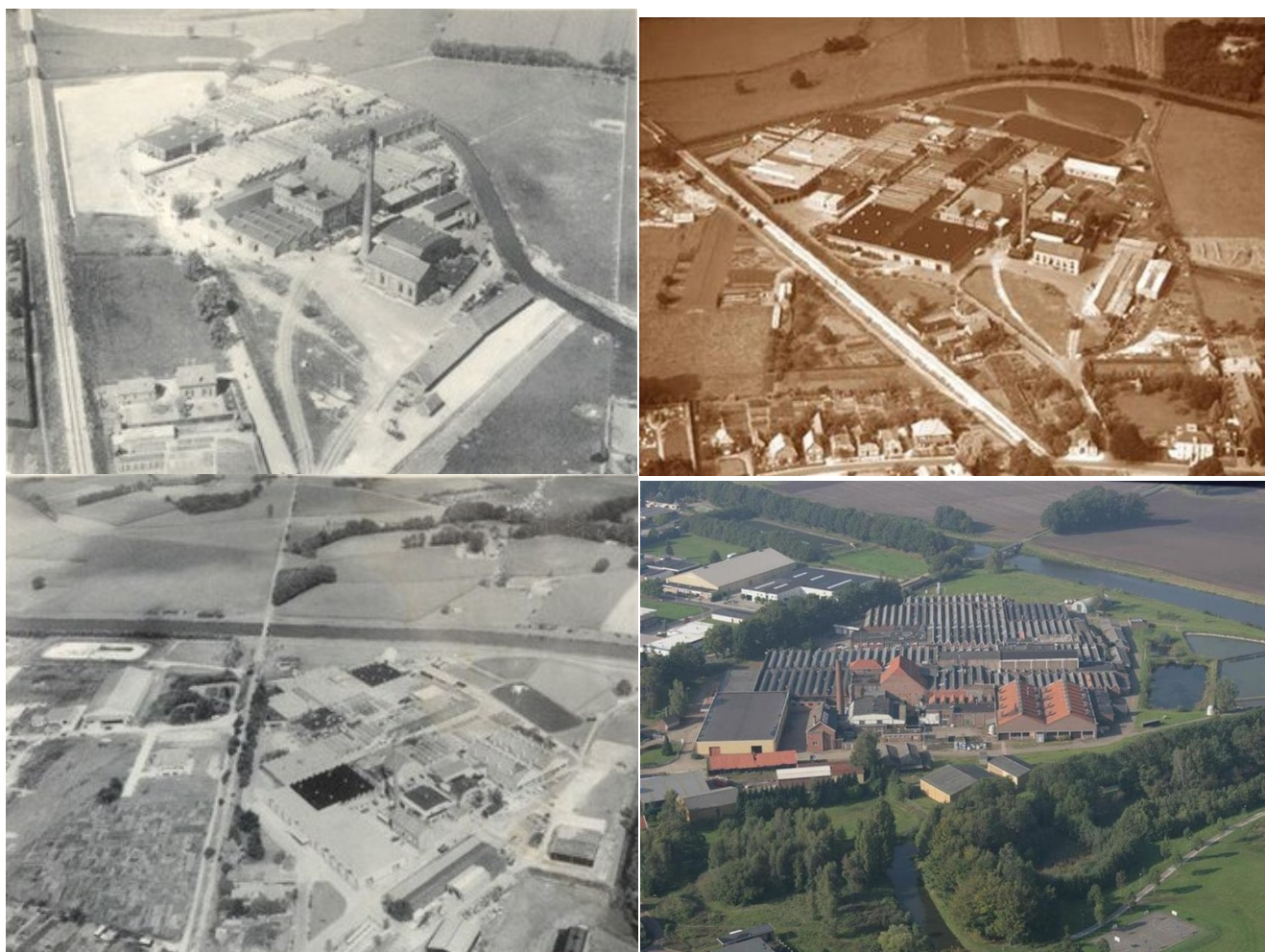
De aanwezige spoorbrug uit 1884 is een gemeentelijk monument. De brug heeft haar functie als brug verloren toen de Berkel in de jaren 60 verder is gekanaliseerd en er een nieuwe betonnen spoorbrug is gelegd. Op dit moment ligt de brug naast de brughoofden in verband met de bouw van de woonwijk.

De restauratie van de spoorbrug en de landhoofden moet door deskundige partijen uitgevoerd worden en is vergunningplichtig op grond van de Wabo. Een recente spoorbrugrestauratie heeft plaatsgevonden in 2011 in 's Hertogenbosch (Moerputtenbrug).

Samenvatting

De bouw van de aanlegsteiger, het uitbreiden van paden, het herstel van de beekloop en de spoorbrug zijn vanuit cultuurhistorisch oogpunt positief. Ze dragen bij aan het historische besef van het industriële karakter van het gebied en de rol van de Berkel daarbij. Voor de restauratie van de spoorbrug wordt aanbevolen om partijen te selecteren die ervaring hebben met ijzer(en) (spoorweg)constructies.

bijlage bij deelproject 1

Figuur 3: foto-overzicht ontwikkeling KTV tussen 1920 en 1990

Figuur 4: oude spoorbrug

Figuur 5: Moerputtenbrug 's Hertogenbosch

2. Aanleg landtong en brug over de Berkel

Dit deelproject betreft de aanleg van een landtong in combinatie met een nieuwe voetgangersbrug.

Een landtong (of uitham), is een smal stuk land dat uitsteekt in een binnenwater en soms de vorm heeft van een tong: een smalle strook land die zich aan het uiteinde iets verbreedt. In combinatie met deze landtong is voorgesteld om een nieuwe oversteek van de Berkel te realiseren.

De functie van de landtong binnen dit project is om de oude Berkeltak meer doorstroming te geven. Vanuit cultuurhistorisch is de aanwezigheid van (aangelegde) landtong een vrij onbekend fenomeen in deze omgeving.

De huidige bruggen in de Haaksbergseweg (N18), de loop/fietsbrug over het Koeweidepad en het fietspad over de voormalige spoorbrug naar Neede zijn technisch weliswaar geschikt om te voet of per fiets de overzijde te bereiken, maar bieden geen prettige en/of logische manier om van het winkelcentrum via De Maat de overkant te bereiken naar de omgeving van 't Vunderink en de Mallumse Molen.

De uitvoering van deze nieuwe oversteek is gedacht in de vorm van een (smalle) (houten) brug. Het geheel afdammen en omleggen van de Berkel of het oversteken door middel van een (voet)veer is niet mogelijk.

Tot 1835 lag op de huidige plek van de brug in de Haaksbergseweg een kleine vonder om de landerijen vanuit het dorp aan de overzijde van de Berkel te kunnen bereiken. Een vonder is een smalle brug, vaak niet meer dan een of twee planken breed. De gebruikelijke route voor karren en rijtuigen naar Neede en Haaksbergen liep namelijk via de Mallumse Molen. De eerste brug over de Berkel in de Haaksbergseweg is pas in 1835 gebouwd. Tussen 1858 en 1907 werd hier ook tol geheven.

Figuur 6: impressie vonder

Er is nog geen besluit genomen over de vormgeving van de brug. Een replica van een vonder of een vergelijkbare houten brug op pijlers beperkt de scheepvaart als er geen beweegbaar deel in wordt aangebracht. Een moderne variant die qua ontwerp geen directe link legt met een voorganger of een historisch is ook mogelijk.

Samenvatting

De aanleg van een landtong en een nieuwe oversteek zijn vanuit cultuurhistorisch oogpunt acceptabel, zeker als deze 'landtong' op een natuurlijke wijze wordt aangelegd en past binnen de gangbare ontwerputgangspunten voor beekherstel van het Waterschap. Een kunstmatige landstrook die naar een brug leidt komt onnatuurlijk over. Over het ontwerp van de brug wordt in het midden gelaten of dit een historisch of een modern (kunstwerk) ontwerp moet worden. Belangrijk is dat de brug aangepast wordt aan de hoogte van de oevers en niet omgekeerd. Ook moet de zwaarte van de brug afgestemd zijn op de gebruikers (voetgangers/fietsen).

bijlage bij deelproject 2

Figuur 7: brug Needscheweg (Haaksbergseweg) ca. 1900

Figuur 8: beeldimpressie voetgangersbruggen

3. Aanleg vlonder onder de N18 (Verbinding Nieuwe Maat met Mallumse Molen)

Dit deelproject betreft de aanleg van een moderne vlonder onder de bestaande brug in de Haaksbergseweg (N18). De vlonder zorgt voor een veilige, plezierige en toeristisch attractieve manier van het passeren/oversteken onder de N18, in plaats van een onveilige oversteek.

De uitvoering van deze nieuwe onderdoorgang is gedacht in de vorm van gebogen vlonder tussen de oever aan weerszijden van de brug.

Samenvatting

De aanleg van een vlonder is vanuit cultuurhistorisch oogpunt acceptabel, omdat er geen monumentale waarden worden aangetast.

4. Herontwikkeling Gemavo

Dit deelproject betreft de herbestemming en herontwikkeling van de Kastanjefabriek (Gemavo). In dit kader wordt daar nu geen nader advies over gegeven omdat er geen concreet initiatief ligt.

5. Verfraaien entree door aanpak achtergevel (verbinding winkelgebied met parkgebied)

Dit deelproject gaat voornamelijk over het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit van de Grotestraat tegenover het voormalige gemeentehuis. Door de bouw van appartementengebouwen die gericht zijn op de Kluiversgang en de Brink, zijn een aantal blinde gevels ontstaan. In combinatie met de herinrichting van de tuin van Villa Smits wordt dit aspect ook meegenomen.

Het voorstel om de bestaande gevel aan de Grotestraat te transformeren tot een 'stadsmuur' met daarop muurwoningen is historisch stedenbouwkundig onjuist. Eibergen heeft geen stadsmuren gekend en zeker niet op deze plaats. De Grotestraat is van oudsher de hoofdstraat waaraan Eibergen zich heeft ontwikkeld. Eind jaren 70 is besloten het winkelgebied te verplaatsen naar de Brink en de Hagen, waardoor de Grotestraat gedeeltelijk haar hoofdfunctie verloor. Grootschalige woonwinkelcomplexen zijn tussen de Brink en de Grotestraat ontstaan.

Als de betreffende bestaande panden objectief worden beschouwd zijn het complexen die vrij zorgvuldig zijn ontworpen en op zichzelf vrij gaaf zijn gebleven sinds de bouw in de jaren 80. Sterker nog, ingrepen plegen aan de gevels kan het gebouw mogelijk meer schade aandoen dan goeds. Het is een complex met een vrij kleine korrelgrootte, een verticale geleding en met een traditionele materialisering.

Vanuit 'monumenten-oogpunt' gaat behoud vóór vernieuwen, ook bij jongere complexen.

Aspecten die kunnen worden ingezet om het gebouw in zijn omgeving te verbeteren:

- Het open maken van alle bestaande raamopeningen met glas (etalage)
- Alternatief: het plaatsen van glas-emaille of het printen van (historische) foto's op het glas.
- Het reinigen van de leksporen aan de balkons
- Het aanpassen van het kleurenschema van het buitenschilderwerk (op historische grondslag)

Aspecten die kunnen worden ingezet om de omgeving beter te laten aansluiten op het gebouw:

- Micro-tuintjes tegen de gevel (onderhoud?)
- Vriendelijker maken van de kruising, waardoor het stenige karakter van de omgeving wordt beperkt.
- Groenvoorzieningen met name inzetten voor de versterking van de groene long.
- De gevelrooilijn van de Grotestraat op plaatsen waar deze verdwenen is, accentueren in de vorm van groen en/of straatmeubilair

Samenvatting

Het aanpakken van de 'achtergevel' aan de Grotestraat lijkt een gemakkelijke opgave, maar kan meer schade aanrichten die in de toekomst wellicht ongedaan gemaakt moet worden. Het advies is om zo min mogelijk ingrepen aan deze gevels te doen, en om de bestaande kwaliteit te verbeteren. Het pand rechts van de Kluiversgang kan op de kruising een verbijzondering krijgen in de vorm van groen of kunst(werk) of zelfs een eventuele uitbouw om de rooilijn(en) nadrukkelijker te accentueren. Het toepassen van groen moet daarnaast ten dienste staan van de verbinding van de winkelpassage met het park en niet met het vergroenen van de Grotestraat.

Figuur 9: impressie kruising

6. Sloop gemeentekantoor en herinrichting villatuin (+ parkeren en ontsluiten)

Voor dit deelproject is een apart advies gevraagd. Gezien de complexiteit wordt dit advies hierbuiten gelaten.

Zie daarvoor dus het apart uit te brengen advies aan Herman Heideveld, planbegeleider Villa Smits.